

หนังสือโลกทัศน์ของคนพม่าจากภาษิต
The Wordview of Myanmar
from Proverb

สิทธินุช อานุช
Sitichok Anuchan

บทวิจารณ์หนังสือ หนังสือโลกทัศน์ของคนพม่าจากภาคใต้

สิทธิโชค อนุจันทร์¹

1 นักวิชาการอิสระ

บทนำ

เมื่อกล่าวถึง “ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน” แน่แน่นอนว่า ประเทศในสมาชิกอาเซียนจะต้องเตรียมความพร้อมเพื่อเรียนรู้ต่อการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ที่ส่งผลโดยตรงเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของประเทศ การสร้างประชาคมอาเซียนให้เข้มแข็งได้นั้นจะมุ่งเน้นพัฒนาเพียงด้านเศรษฐกิจ หรือด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ จำเป็นต้องพัฒนาประชาคมอาเซียนด้วยความเข้าใจถ่องแท้ หากพิจารณาตามหนึ่งในเสาหลักของประชาคมอาเซียน คือ ด้านประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างอัตลักษณ์อาเซียน อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมอาเซียน และการส่งเสริมการสร้างสรรควัฒนธรรมอาเซียน จะเห็นว่าวัฒนธรรมนั้นเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่ง ทำให้สังคมมีความเข้มแข็งและเจริญมั่นคงได้เช่นนี้แล้ว การสร้างความเข้าใจคนอาเซียนจริงๆ จึงต้องเข้าใจวัฒนธรรมและเครื่องมือที่จะทำให้เราเข้าถึงความคิดและหลักการดำเนินชีวิตของคนประเทศนั้นๆ และภาคีซึ่งเป็นสิ่งที่ตกผลึก และสะท้อนอัตลักษณ์ตัวตนและความเป็นชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ได้เป็นอย่างดี

ข้อมูลเบื้องต้นของหนังสือ

หนังสือโลกทัศน์ของคนพม่าจากภาคใต้ ผู้เขียนคือ ดร.ศิริพัชร์ วัฒนชาวัชรธรรมน์ อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันตก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร และ มิ่ง ต้นดา เตง (ซึ่งต่อไปจะเรียกว่า ผู้เขียน) จัดพิมพ์โดย มหาวิทยาลัยนเรศวร จำนวน 213 หน้า

โครงสร้างของหนังสือ

โครงสร้างของหนังสือมีจำนวน 6 บท คือ บทที่ 1 บทนำ มีเนื้อหาจำนวน 11 หน้า บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีเนื้อหาจำนวน 12 หน้า บทที่ 3 โลกทัศน์เกี่ยวกับมนุษย์ มีเนื้อหาจำนวน 58 หน้า บทที่ 4 โลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติ มีเนื้อหาจำนวน 30 หน้า บทที่ 5 โลกทัศน์เกี่ยวกับศาสนาและสิ่งเหนือธรรมชาติ มีเนื้อหาจำนวน 29 หน้า และบทที่ 6 บทสรุป มีเนื้อหาจำนวน 5 หน้า

นอกจากนี้ผู้เขียนได้จัดทำภาคผนวกซึ่งแบ่งได้เป็น 3 ส่วน คือ ภาคผนวก ก ประวัติผู้วิจัย/ผู้เขียน ภาคผนวก ข ตารางประวัติวรรณคดีพม่าเป็นภาษาไทย และภาคผนวก ค สรุปภาพรวมเนื้อหา ภาคภาษาอังกฤษ

ประเด็นสำคัญของหนังสือ

หนังสือเรื่อง “โลกทัศน์ของคนพม่าจากภาษิต” (The Worldviews of Myanmar from Proverbs) ภายใต้แผนงานวิจัยชุด โลกทัศน์ของอาเซียนจากภาษิต (The Worldviews of ASEAN from Proverbs) เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยที่มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาโลกทัศน์ (worldview) ของคนในประเทศเมียนมาร์ ผู้เขียนได้รวบรวมเอกสารจำนวน 960 สำนวนเพื่อทำการวิเคราะห์ความหมาย และคำอธิบาย จนได้ข้อสรุปที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งว่า โลกทัศน์ของคนพม่า อยู่ในช่วงระหว่างความคิดใหม่และความคิดเก่า สำนวนภาษิตทั้งหลายสะท้อนโลกทัศน์เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของคนพม่า ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้จะทำให้ประเทศอื่นๆ หรือผู้ที่สนใจวัฒนธรรม ประเพณี และชีวิตของคนพม่าได้เข้าใจและเห็นความหลากหลายอันนำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์อันดีและการสร้างประชาคมอาเซียนที่ยั่งยืนต่อไป

ผู้เขียนได้ใช้แนวคิดวรรณกรรมกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมเป็นกรอบในการศึกษา ผู้เขียนได้ตีความวรรณกรรมในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 และยุคต้นแนวคิดของนักวิชาการฝรั่งเศส คือ เฌราร์ด เฌต (Gérard Genette) ที่แสดงทัศนะว่า การอ่านวรรณกรรมให้เข้าถึงแก่นแท้ นั้น แม้เข้าจะเห็นด้วยกับการเริ่มศึกษาวรรณกรรมในฐานะที่เป็นตัวบท (text) แต่ควรขยายขอบเขตการศึกษาเพื่อให้เข้าใจตัววรรณกรรมอย่างถ่องแท้ในฐานะที่เป็นผลงาน (“oeuvre” - work) ของนักเขียนหรือนักประพันธ์ ซึ่งมีชีวิตจิตใจและตัวตนอยู่ในสังคมวัฒนธรรมนั้น ได้สร้างสรรค์ผลงานขึ้นมา หมายความว่า ปัจจัยแวดล้อมภายนอกตัวบทมีความสำคัญเช่นกันในการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรม

การศึกษาชีวิตของคนพม่าด้วยการใช้ภาษิตตามกรอบโลกทัศน์ที่เป็นตัวกำหนดค่านิยมบรรทัดฐานความคิดของบุคคลและสังคมนั้นๆ จึงทำให้เราได้เห็นพม่าในอีกมุมหนึ่งที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งในระดับปรัชญา อภิปรัชญา และญาณวิทยา สำนวน

สุภาชิตเชิงคำสอนต่างๆ ได้สะท้อนถึงสังคมของพม่าได้เป็นอย่างดี ในหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนได้แบ่งกรอบแนวคิดออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. โลกทัศน์เกี่ยวกับมนุษย์
2. โลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติ
3. โลกทัศน์เกี่ยวกับศาสนาและสิ่งเหนือธรรมชาติ

1. โลกทัศน์ของเกี่ยวกับมนุษย์

ผู้เขียนได้ศึกษาด้วยการแยกแยะภาชิตต่างๆ ออกเป็น 9 หมวดหมู่ ดังนี้

- 1) โลกทัศน์เกี่ยวกับบุคคลตามเพศสภาพ 2) โลกทัศน์เกี่ยวกับบุคคลตามสภาพของวัย 3) โลกทัศน์เกี่ยวกับจิตใจ ตามอารมณ์ ความรู้สึก และความนึกคิด 4) โลกทัศน์เกี่ยวกับเกียรติยศ ชื่อเสียง และศักดิ์ศรี 5) โลกทัศน์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคม 6) โลกทัศน์เกี่ยวกับชาติพันธุ์และอาชีพ 7) โลกทัศน์เกี่ยวกับเศรษฐกิจ 8) โลกทัศน์เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต และ 9) โลกทัศน์เกี่ยวกับการศึกษา ความรู้และสติปัญญา

ในบทนี้ ส่วนนวนภาชิตพม่าสะท้อนว่า สังคมพม่าให้ความสำคัญกับระบบอาวุโส การเคารพผู้ใหญ่ เชื่อมั่นในประสบการณ์ของผู้สูงอายุ ซึ่งมักมีจิตใจเอื้อเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลผู้น้อย และถือว่าคนรุ่นใหม่จะมีพัฒนาการที่ดีกว่ารุ่นพ่อแม่ และศิษย์ต้องเก่งกว่าครู ส่วนเรื่องในเรื่องของโลกทัศน์ทางเพศ สรุปลจากสำนวนภาชิตได้ว่า คนพม่าให้สิทธิพิเศษกับเพศชายเหนือเพศหญิงในทุกสถานภาพ ดังนั้นสำนวนภาชิตที่สะท้อนอย่างชัดเจนว่า สามีต้องมีบทบาทและอำนาจเหนือกว่าภรรยา ลูกชายมีคุณค่ามากกว่าลูกสาว แม้สำนวนภาชิตจะสะท้อนว่า แม่มีความใกล้ชิดและมีบทบาทสำคัญต่อลูกๆ มากกว่าพ่อ แต่ก็มักกล่าวถึงหน้าที่และภาระอันหนักอึ้งของผู้เป็นแม่มากกว่าการยกย่องให้เกียรติอย่างเสมอภาค ในภาพรวม สังคมมีความคาดหวังให้ผู้ชายเป็นผู้นำในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัวถึงระดับชาติ นอกจากนี้ยังเชื่อมโยงไปสู่ ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ การบวชลูกชายจะได้บุญมาก และชายที่บวชเรียนแล้ว จะมีคุณธรรมในการครองชีวิต แม้ว่าจะไม่ปรากฏแนวคิดเช่นนี้ใน

สำนวนภาษิตอย่างตรงไปตรงมา ดังนั้นสังคมพม่าเป็นสิ่งที่มีระเบียบแบบแผนในดำเนินชีวิต ทั้งในด้านที่เกี่ยวกับการกระทำและการพูด จึงมีสำนวนภาษิตเปรียบเทียบเพื่อสอนใจให้ทำดีและพูดให้ถูกกาลเทศะ ตามฐานะที่ควร นอกจากนี้ยังมีสำนวนสะท้อนให้เห็นถึงการรู้จักประนีประนอมของคนพม่าและระมัดระวังรอบคอบในการใช้ชีวิตด้วย สำนวนภาษิตส่วนมากมีความสอดคล้องกับความเชื่อทางศาสนา สรุปลักษณะภาพรวมสำนวนภาษิตของคนพม่าได้สะท้อนว่า หน้าที่ของคนต้องปฏิบัติอย่างไร กล่าวคือสอนให้รู้จักการดำรงชีวิตของตนในเกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นนั่นเอง

2. โลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติ

ในบทนี้ ผู้เขียนได้แบ่งหัวข้อการศึกษาออกเป็น 3 ประเด็น คือ 1) เกี่ยวกับภูมิศาสตร์ 2) เกี่ยวกับพืช 3) เกี่ยวกับสัตว์ ความใกล้ชิดของคนกับธรรมชาติได้สะท้อนผ่านประสบการณ์ด้วยการนำลักษณะพิเศษของธรรมชาตินั้นๆ เพื่อเป็นอุปกรณ์ในการนำเสนอสิ่งที่ต้องการอธิบาย

สำนวนภาษิตสะท้อนให้เห็นว่า คนพม่ามีความใกล้ชิดและเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติอย่างสอดคล้อง และเป็นสุข รวมทั้งการรู้จักนำพืชสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ของประเทศ เนื่องจากประชากรส่วนมากประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมเป็นหลัก สำนวนภาษิตยังสะท้อนให้เห็นว่าคนพม่ามีความสามารถในการเชื่อมโยงคุณลักษณะตามธรรมชาติของสิ่งต่างๆ มาเปรียบเทียบกับนิสัยใจคอของมนุษย์ และนำไปใช้เตือนสติและสอนใจได้อย่างแยบคายและลึกซึ้ง

3. โลกทัศน์เกี่ยวกับศาสนาและสิ่งเหนือธรรมชาติ

ทุกชนชาติศาสนาย่อมมีลัทธิความเชื่อที่แตกต่างกันออกไป ส่วนคนพม่านั้นได้ขึ้นชื่อว่าเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัดและยึดมั่นในจารีตแบบพระพุทธรูปศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น สำนวนสุภาษิตของคนพม่าจึงได้รับอิทธิพลแนวคิดมาจากพระพุทธรูปศาสนา ในหนังสือเล่มนี้ผู้เขียนจึงได้จำแนกศึกษาวิเคราะห์ออกเป็น 2 หัวใหญ่ คือ

3.1 โลกทัศน์เกี่ยวกับศาสนา ที่มุ่งเน้นศึกษา ใน 3 ประเด็น คือ

- โลกทัศน์เกี่ยวกับหลักคำสอน
- โลกทัศน์เกี่ยวกับนักบวชในพระพุทธศาสนา
- โลกทัศน์เกี่ยวกับศาสนสถาน

สำนวนภาษิตสะท้อนให้เห็นว่า คนพม่ามีศรัทธาในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าและน้อมนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต บางสำนวนภาษิต ยังคงคาถาภาษิตบาลีตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ในภาพรวม ปรากฏอิทธิพลของพระพุทธศาสนาอย่างเด่นชัด ผู้เขียนยังพบว่า สำนวนภาษิตพม่าสะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจแก่นธรรมอย่างครบถ้วนบริบูรณ์ ในแง่ประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นิกายเถรวาท มีบทบาทอย่างมากในการสร้างรัฐชาติให้เป็นปึกแผ่นตั้งแต่สมัยอาณาจักรพุกาม ทำให้ความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธเจ้าและการตรัสรู้ได้ด้วยพระองค์เอง มีส่วนทำให้สำนวนภาษิตส่วนหนึ่งมีลักษณะเป็นมนุชยนิยม ดังปรากฏในสำนวนภาษิตที่กล่าวถึง ความเพียรพยายามแบบพระพุทธเจ้า การแสวงหาและใช้ปัญญาในการแก้ปัญหาด้วยตนเอง การพึ่งพาตนเอง ซึ่งมีความหมายว่าไม่ต้องการอาศัยอำนาจหรือคุณวิเศษจากเทพเจ้าหรือพลังจากภายนอก สำนวนภาษิตในส่วนนี้ มักปรากฏในรูปของวาทกรรมเชิงวิภาษ กล่าวคือ มุ่งการโต้อภิปรายเพื่อนำเสนอสิ่งใหม่

3.2 โลกทัศน์เกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ หากกล่าวถึงสิ่งลึกลับ คนพม่ามีความเชื่อที่คล้ายคลึงกับคนไทยภาคเหนือ กล่าวคือความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” โดยมีความเชื่อ

เชื่อว่า หากขวัญอยู่กับตัวและร่างกายก็จักเกิดสิริมงคล แต่ถ้าหากขวัญหาย หรือขวัญหนี ก็จะมีสิ่งไม่ได้เกิดขึ้น เช่น ความเจ็บป่วย จึงมีสุภาษิตพม่ากล่าวว่า “ถ้าขวัญออกจากตัว ฝี่จะเข้าสิง” คนพม่ายังมีความเชื่อเรื่อง “ผี” ไม่ต่างไปจากชนชาติอื่นๆ ในประชาคมอาเซียน คนพม่านับถือ ผี เทพดา นางไม้ และเรียกว่า “นัต” เป็นวิญญาณศักดิ์สิทธิ์มีฤทธิ์ โดยทุกหมู่บ้านจะมีศาลบูชาติดตั้งอยู่ แม้ว่าคนพม่าจะนับถือพระพุทธศาสนาแต่ผีก็ยังมีอิทธิพลในความเชื่อของคนพม่าอยู่ตามความเชื่อดั้งเดิม

ดังนั้น โลกทัศน์ของคนพม่าจากภาษิต ยังได้เสนอแง่มุมโลกทัศน์ของคนพม่าในเชิงอภิปรายว่ามีลักษณะแบบจิตนิยม สิ่งที่แสดงให้เห็นว่าคนพม่ามีความ

สุขุมในการดำรงชีวิต พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อแนวคิดของคนพม่า ความเชื่อเรื่องกรรม การเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัด เป็นปัจจัยหนึ่งสร้างอัตลักษณ์อันโดดเด่นให้ประเทศเมียนมาร์ โดยเฉพาะปัจจุบันวิธีการเจริญวิปัสสนาแนวสติปัฏฐานมีชื่อเสียงไปทั่วโลก จากสำนวนภาษิตของคนพม่าที่ได้ศึกษามาทั้งหมดนี้ นำไปสู่ข้อสรุปว่าคนพม่ามีแนวคิดที่เป็นสันตินิยมได้อย่างชัดเจน

บทส่งท้าย

บทเรียบเรียงและวิเคราะห์ข้างต้นนั้น ไม่ว่าจะมิผู้เห็นด้วยหรือเห็นต่างอย่างไรก็ตาม แต่สิ่งที่ปฏิเสธไม่ได้ก็คือ งานเขียนของ อาจารย์ ดร.ศิริพัชร ฌานเขาวรรรณ และ มิ่ง ต้นดา เตง ถือเป็นงานเขียนที่นำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า แนวทางการศึกษาและการวิจัยที่น่าสนใจในอนาคตนั้น ควรจะลักษณะแบบสหศรัทธา (Interfaith) และแบบสหวัฒนธรรม (Intercultural) เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างแท้จริงเกี่ยวกับปรากฏการณ์แบบผสมผสานของโลกทัศน์แบบต่างๆ ในสังคมพม่า มโนทัศน์ที่แตกต่างและความเชื่อที่หลากหลาย เป็นลักษณะสำคัญที่พบเห็นได้ไม่เฉพาะแต่ในสังคมพม่าหรือสังคมไทยเท่านั้น แต่พบได้เช่นกันทุกประเทศของประชาคมอาเซียน ดังนั้น การศึกษาเชิงสหศรัทธาและเชิงสหวัฒนธรรมจะทำให้เกิดความสมานฉันท์และความเข้าใจอันดีในกลุ่มประเทศอาเซียน นอกจากนี้ผู้เขียนได้อ้างอิงโคลงโลกนิติ ฉบับภาษาไทยไว้บ้างแล้วในหนังสือเล่มนี้ ซึ่งเป็นการตีความแบบสัมพันธ์บท เพื่ออธิบายสำนวนภาษิตพม่าให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจนยิ่งขึ้นสำหรับคนไทยด้วยกันที่คุ้นเคยกับสำนวนภาษิตเหล่านี้ในโคลงโลกนิติตั้งแต่สมัยเรียนระดับมัธยมศึกษา ทำให้สามารถเข้าใจเนื้อหาสาระได้ทันที ดังนั้น จึงมีความเชื่อว่า หากมีการศึกษาต่อยอด ศึกษาเทียบเคียงกับโคลงนิติ ฉบับภาษาไทยกับฉบับภาษาพม่า จะทำให้เราเข้าใจว่า แต่ละประเทศมีความเข้าใจแก่นธรรมร่วมกันในลักษณะใด และแม้ว่าทั้งสองฉบับมีแหล่งที่มาจากพุทธศาสนสุภาษิต แต่กลวิธีการตีความและการเลือกสรรสาระอาจจะแตกต่างกันได้ ดังนั้น จึงมีประเด็นสำคัญเกี่ยวกับโคลงโลกนิติอีกหลายด้านที่นำศึกษาค้นคว้าและนำวิเคราะห์โดยละเอียด